З варшавської ґрупи українських артистів виставив О. Шатківський поважний „Етюд“ (кухня) в невтральних барвах, П. Мегик небанальну мертву природу. Ніль Хасевич дереворити. Імпресіоністична „Церква“ і „Мертва природа“ М. Фартуха всилі подобатися живим, ефектовним кольоритом, зате „портрет“ П. Обаля наскрізь вульґарний.

З ґрафічних творів найкращі праці М. Жука, О. Усачова, Олени Сахновської. Дереворити Олени Рубісової слабші. Працям М. Бутовича не можна відмовити наскрізь індивідуальної фізіономії.

Різьба заступлена А. Коверком (Львів) і О. Лятуринською (Прага). Експонати Лятуринської (медвідь і китайка) мають сальоновий характер, але „Китайка“ свідчить не тільки про артистичну культуру артистки а виказує небанальний підхід. „Жіноча голова“ Коверка гарно виконана, та без глибшої експресії. Портрет (бронзовий релієф) О. Й. С. вдалий, всеж таки натуралістичний підхід чужий нинішньому мистецькому відчуванню форми. Цікавішим є „Вічний революціонер“. Ця ґрупа формою розбита, всеж таки повна експресії.

Виставка цінна тим, що дає перегляд ріжнородних, неподібних до себе мистецьких індивідуальностей, а всеж таки злучених у змаганні до витворення національної, мистецької культури.

Гордій Явір

Стефан Ґеорґе

4-го грудня помер у Льокарно, маючи 65 років, найвидатніший поет Німеччини Стефан Георґе.

На початку 90 х років навколо нього зґрупувався гурт молодих мистців слова, до якого серед інших належали Гофманшталь, Давтендай, Карл Кляйн і Людвіґ Клягес. Поети не поширювали своїх творів поза межами цього гурта, гадаючи, що широка публика не доросла до них. Стефан Георґе, що був загально визнаний проводир ґрупи, заснував літературно-мистецький часопис „Blätter für die Kunst“, що його взявся видавати Кляйн, і пишно ілюстрував Мельхіор Лєхтер. Стаття Ріх-Маєра 1897 р. вперше звернула увагу громадянства на діяльність ґуртка. З 1899 року начали випускатися в світ віршовані збірки Георґе. Поети прийшли до думки, що часи змінилися, і можна відступити від принціпу строгої езотеричности, що боронила їхню поезію від загалу. Виклад провідних мистецьких ідей цеї школи знаходимо на перших же сторінках її журналу.

Ґурток ставить собі за основне завдання „культивувати мистецьку мову“, відмежовуючись від усяких інтересів „державних та суспільних“. Символи віри мають для нього значіння лише „оскільки містять у собі мистецький

елємент". Справжнє мистецтво не може цікавитись проблемами вдосконалення світу та мріями про щастя загалу, які „може й дуже гарні, але належать до іншої дільниці". Згодом представники школи вже не говорили з байдужою толєрантністю, що ці мрії „може й дуже гарні", а поборювали їх, як демократичні, пацифістичні та як прояви ослабленого життєвого інстинкту. Суттєвим є для поета тільки мистецьке формування життя, центр уваги переноситься зі змісту на форму. Старі поети вкладали в свої твори якийсь світогляд, „не могли обійтись без морального плаща, який для нас став цілком безвартісний",—читаємо на сторінках „Blätter f. d. Kunst". „Вірш... має віддати не думку, а настрій... багато з тих, що сміялисяб з ідеї дати цілеве спрямування картині або музичному творові, вірять проте... в цілеве спрямування поезії". Нова школа відкидала натуралізм, що яко мога точніше копіював дійсність. Якщо він, намагаючись віддати навіть відтінки голосу, заповняв свої сторінки розділовими знаками, то в „Blätter" ми їх зовсім не бачимо.

Найбільша скутість форми є для Георге передумовою найбільшої творчої свободи. „Вільний розмір" — для нього така нісенітниця, як „біла чорнота". Звідци вимога досконалої архітектоніки. Глибокі враження і сильні почуття ще не запорука того, що твір вийде добрий. Переживання досягає через мистецтво такої трансформації, що вже втрачає для мистця свою первісну вартість. Коли воно викристалізувалося, звільнилося від каламути й трівоги, ритмізувалося і через метемпсихозу стало твором мистецтва, — тоді тільки поет одягає його в слово. Переживання стає позачасовим, очищеним від випадкових елєментів. Втрачаючи позірно свою теплість, воно за зовнішнім холодом, криє внутрішній жар. Людина зробилася духовніша, але безпристрастніша, залежно від цього змінилися засоби, якими досягається мистецького враження. Тут ми пізнаємо теорію Верлєна, що вимагав одних нюансів та Бодлєрове: Je hais le mouvement qui déplace les lignes. Такому поетові часто закидають холодність, але те, що вчора видавалося надто обєктивним, сьогодні для нас уже криє в собі заховану лірику, а завтра здаватиметься надто субєктивним. В цьому розумінні клясика сьогоднішнього дня завжди є романтика вчорашнього. Мова, де ми сьогодні ледві вловлюємо відтінки і переходи, завтра вважатиметься за клясичну.

Якщо культ слова основне завдання, то повстає потреба створити нову поетичну мову. Старі слова зробились бездушні й безкровні: треба їх налляти новим змістом. За це виковування, перетоплювання мови, поетові нераз закидали формалізм; немовби то мова — порожня форма, а не субстанція людської душі: Мовна творчість, — зауважає Гундольф, — має передумовою відродження душі.

Всі реформатори релігій були творцями мови; кожна мовна творчість вимагає посвяти. Вірш в істоті своїй літургійний і магічний і тільки літератові стає за випадкову прикрасу. Акт мовно-поетичної творчости є урочисто-святочний. У добу, коли підносить голос чернь усіх суспільних станів, поет мусить якнайретельніше стояти на сторожі коло джерел космічних сил мови, охороняючи її від бездушної балаканини та паперової повені. Георге гадав, що нашому часові найбільше відповідає лірична поезія. Він дає поради поетам, в яких виступає проти шабльонових зворотів і запитує: „Невже ти не можеш вілляти всю свою тиху тугу у шемрання квіток або в огненний дощ майовий? Всі твої невгамовні бажання в буряну ніч, у бурхливий гуркіт моря, у пронизливе виття нерубаних лісів? Змагання до неможливого понести на запаморочливі гірські шпилі, від яких до хмар одначе далеко? Марність буття і народжень укласти в отой сірий млистий шлях, а гордий неминучий роспач у кров і пурпуру соняшного заходу?" (Rat für Schaffende).

У перших своїх книжках Георге дуже любить малювати краєвид, та й зрозуміло: ідолом цілого гуртка поетів був Беклін, що знайшов для своїх пейзажів нові невидані сполучення фарб; отже й в Георге подибуємо: „листу полумясту цинобру і чорних ялин зелено-метальові стовбури", „сутінки з золота і троянд" і нічні мандрівки „над синім снігом". Не тільки Верлєн, Вільє, Бодлєр, Малярме, а всі французькі поети настрою і пейзажу впливали на Георге, а з німців—найбільше Жан Поль. Це відповідало спрямованню школи, що на сторінках свого журналу проголошувала: „Сутінкова, північна душа німця мусить бути прояснена й сформована романським сонцем", „Від північного духа німець небогато може навчитися, такого, чогоб він не знав, але від романського він може перейняти ясність, широчінь, соняшність", „нам закидали, що весь мистецький рух наших „Blätter" надто південний, замало німецький. Алеж то майже найвидатніша й найприродніша з усіх властивостей німецького племени, на півдні шукати удосконалення, на півдні, що ним заволоділи наші предки, до якого сходили наші цісарі, щоб приймати там посвяту, до якого йдемо ми, поети прочани, щоб знайти світло для нашої глибини: одвічний закон у священій Римській Державі німецької нації". Чиж не довів цього Георге і своїми незрівняними перекладами Данте? Світогляд Георге — синтеза античности (переважно римської, не грецької), французької готики і германства, його ідеал – сполучити Апольона і Бальдура.

Тим-то Георге у віршах першої половини виспівує античні банкети, оргії зі смолоскипами, кадильницями, кольористим полумям, трояндовими вінками, шалом божевільних поцілунків та свято сонцевороту: тіла, забризкані виноградним соком, нестямні обійми і танці жінок та юнаків, пой-

нятих Діонісовою екстазою. Він відкидає аскезу, що бичувала тіло, тих що закопувались у печери та кричали: „нема дня!" Коли повз них „тяглися соняшні шляхи", вони „з отрути й гною варили собі душу", але поет вірить, що античний спів і сміх знову залунають над землею.

У книзі „Килим життя" поет малює два натовпи: один із них суне вперед, увесь віддавшись шуканню матеріяльної користи; другий, повитий у чад, іде, виспівуючи псальми, а на чолі—бліда людина на білому коні; але гордо тримаючись осторонь від цих двох гуртів, — невеличка купка, що на її прапорах написано: „Елладі наша вічна любов . Цей гурток складає поетову еліту: тільки небагатьом оборонцям дано розгадати химерні й хитро поплутані визерунки мистецького килима Ця еліта звязана обітницею мовчанки, вона не несе свої таємниці у натовп, бездушний і безчинний, благословивши тільки тих, що „туга бушує в їх жилах". Вона,—ця „еліта-сторожа, що ловить кожний прекрасний відблиск, зберігаючи його на вічні часи" і памятаючи про своє божеське походження. Центром цієї еліти є поет жрець, античний Vates, обранець долі; він промовляє з височини етеру, „запалює нові світочі ночами", „навчає таємниці нових танців", перед ним схиляються „жінки пророчі і шляхетні юнаки, майбутні володарі народів". Свій життєвий ідеал поет висловив в одному з віршів збірки „Килим життя": „Будь лозою, що квітне; будь овочем, що дурманить... уникай трухлявини, хапливого, ревучого.. Небагатьом приступний, від юрби захований, жадай жаху, що здимає, а не розриває груди; споглядай красу, що гріє, а не спалює". Тут основні елєменти псезії Георге: увічнення творчої миті; апотеоза незмінних вартостей, закладених у героїчній, трагічній і прекрасній людині; гамування хаосу чарами всевладного слова.

Романтики видають свої видива за дійсність, аполінічний дух сприймає дійсність, як видива і чудо. Але він намагається й наблизити саму дійсність до візії, пройняти її одвічним вогнем, що його випромінювання вібрало в себе єство його, розкрити ще іншим очі на „схвильоване море образів". Хто, осяяний апольонічною благодаттю, зазирнув у космічну дійсність, той вважатиме за ніщо навколишнє царство повсякденних річей, що тільки і затьмарює справжнє обличчя позачасового світу.

В одній лірично-драматичній сценці людина зустрічає серед скель друда, козлоногого фавна, і вихвалює свої досягнення: „Де стояли болота, коливається поле колосисте... квітнуть міста і ясні садки... скарби ми підносимо з дна морського... до неба камені кричать про нашу перемогу... що хочеш ти, недобитку жахливої пущі?" Козлоногий дає відповідь; „Знищуючи нас, ви нищите себе... Де наше копито не ступало, там і трава не виросла. Тільки чарами

держиться життя". Невидимий струмок творчої і життєдайної сили, що проймає космос, рятує світ од смерти, до якої веде надмірна технізація й механізація.

Пророчий дар прозрівання в таємниці — це особлива ласка, благодать, що зійшла на поета, але шлях його самотний.

Ця самотність дає поетові право на аристократизм. Ми знаємо, що Георге ніде не виступав прилюдно, не виносив своїх творів на майдан, не дозволяв друкувати їх в альманахах. Як король, тронував він у тісному колі.

Споріднений поетові є герой; людина думки і людина чину—одної ранги. Завдання їхнє—відмінити світ, дати йому новий магічний зміст. Один у потужному слові дає нове світовідчування, другий—чином формує обличча землі.

Але природа, що дозволяє рясно рости буряновi й бадиллю, таїть у своїому серці, як протиотруту, цілющу снагу. Виснажена своїми надто численними перевипещеними дітьми, вона породжує визволення, в якому кров і дух у рівновазі,—героя, святого, мудрця чи поета, що наливає новим змістом життя і скеровує його в інше річище.

Поет, свідомий високої ваги свого чину, тоді хапається за сурму. Цей перехід дано в книзі „Сьомий круг", де Георге згадує, як його картали, коли він серед загального гамору і метушні зберігав холодну гідність і урочистість; ніхто, мовляв, не вгадував тоді його юнацьких мук, того жаху й того посміху, що крилися під тонким покрівцем; він показав людям блискучі скарби, заховані в зачарованих горах і нагло схопивши сурму, почав громовими фанфарами кликати в натовп. Це вважатимуть тепер за падіння з неосяжної височини, але той, що сьогодні трубить і розкидає розтоплений вогонь, знає, що „завтра велич, краса й сила легко спливуть із тихої пісні сопілки". Зразком для його став Данте, якому закидали недолуство, коли він на гарфі виспівував поля блаженних і передавав пісні ангельських хорів; він тоді схопив палаюче поліно і почав із нього сурмити фанфари: „так повстало пекло, але повний вогонь мені потрібний був, щоб осяяти найвищу любов" (D Siebente Ring, S. 8-9). В наступній збірці, Stern des Bundes, поет каже: „Назвіть рабами молодь, що сьогодні дурманить себе ніжними звуками і грається рожевими ланцюгами над безоднею. Виплюньте трухлявину, кинджал заховайте у лавровому букеті". Це зовсім нові звуки, яких ми від нього ще не чули. Подув великих історичних подій, почувається в цій книзі, що зявилася 1914 року: „Десять тисяч побє священе безумство, десять тисяч геть унесе священа пошесть, десять тисяч—священа війна". Але поет вітає загибіль, вітає пожар, що знищить гнилизну і непотребу нашого часу, щоб колись „із розколотого муру з мохом порослого каменю, з іржою розїдженого заліза та з жовклих

рукописів спалахнуло нове життя". Та сама ідея в драматичному уривку „Пожар храму", де Аттіля, виконуючи якусь йому самому невідому місію, каже: „Мене послано, щоб смолоскипом і крицею вас гартував... Ви не знаєте, що вам на користь; я мушу вас грабувати, вироди, коли ви самі не зрікаєтеся того, що виснажує вас". „Ви не можете зцілити від гнилизни країну вашу. Що ваші боги, які вже вам не помагають? Що книжки, картини, які вже вас не підносять? Дякуйте тому, хто звільняє вас від цього тягару". Храм горить. півтисячерічя мине, поки він вдруге повстане. Ще в „Сьомому крузі" поет чув „війська осяйного труби", бачив орди, що палять, грабують, вбивають і тим несуть спасіння („смертю рятуйте від згуби"), бо довершують процес природнього добору; але нищителі знову засівають пустелі, і над руїнами зацвітає нове життя.

Рятівником серед хаосу й руїни буде герой, вождь, що його обриси в тумані майбутнього прозріває поет. Георге називає його „рятівником у вихорі темного жаху", „духом священої молоді народу", „сином сузір'", носієм „спянілости і світла" і т.п. В книзі „Сьомий круг" він дає йому ймя Максімін, він бачить його владну постать, що виступає з-під тріумфальної арки, „представника всепотужної молоді, яку ми собі вимріяли..., яка пересуває гори й ступає по воді, як по сухому". Ця молодь має бути нашим спадкоємцем і завойовником нових царств, бо самі ми, багато наслухавшись тої мудрости, що мріяла розвязати останні загадки, стомившись від ріжнобарвного, отупіли, піддались параліжові. Не відповідаючи на наші питання про мету, Максімін простує вперед, очі його задивились у „далечінь, немов відповідь буде дана не тут, а на іншій планеті".

Справжні пророчі ноти звучать у книзі „Stern des Bundes", (1914), де поет дає образ майбутнього вождя та характеризує його: „Один підвівся, що гостро, мов блискавка і криця, розірвав провалля і розділив табори... який так довго вкрикував у вас ваш шал, з такою силою, що горло йому трісло". Не менш цікаві рядки про нову еліту: „Нова аристократія, якої ви шукаєте, не веде роду свого від щита і корони!.. без генеальогічного дерева виростають у натовпі рідкі нащадки власної ранги, і співрожденців ви пізнаєте по справжньому жару очей".

Хто чув промови, теперішнього провідника Німеччини, враз згадує його слова: „Чи ж не били ми у бубни по всій країні чотирнацять років, чиж не кричали до хрипоти, будячи Німеччину від сну", або: „Ми маємо нову аристократію, де кожен сам собі предок і сам здобув собі герба свого". А хто бачив тих юнаків, той справді пізнає їх по „жару очей" їхніх.

У книзі „Третє царство" поет малює нам це нове покоління, що знову „людину і річ міряє справжньою мірою"...,

„горде перед чужинцями", але не самозакохано зухвале, що не потопає в „болоті брехливого братерства", що відсахнуло від себе все „трухляве, полохливе й тепляве і з освячених снів, чинів і страждання" родить свого героя, який „рве кайдани, вимітає груз руїн, настановляє лад, бичем жене заблуканих додому".

У наші гіркі часи єдина втіха, що страждання криють у собі цілющу силу відродження: „обранці високої мети мусять пройти через незмірні пустелі", це шлях „крізь бурю й жахливі сурми ранкової зорі" до „ясного дня", до „третього царства".

Ан. Ів.

З року на рік..

(По З'їздах „Рідної Школи" та „Просвіти")

Кожного року українські центральні установи відбувають свої Загальні З'їзди. Кожного року з'їжджається до Львова кількасот краєвих делеґатів. Вислухують звітів Головних Управ чи Виділів і їх Контрольних Комісій, беруть участь в дискусії, вибірають нові управні орґани та ухвалюють для них низку резолюцій і дезідератів. Кожного року на тих З'їздах чи Зборах виступає така чи інша опозиція з гострою критикою політики провідних орґанів — і в результаті залишається все по давньому...

Вибирані демократичними з'їздами за демократичним принціпом Головні Управи чи Виділи сповняють неначебто свій прикрий щорічний обовязок: вислухують терпеливо голосу делеґатів — „голосу народа", вимагають апробати та абсолюторії для своєї „політики" й „господарки" і дають місце новим виборним провідним орґанам. Незмінними, непорушними та постійними залишаються „канцелярії", що в дійсності одинокі кермують установами. Діється це тому, що складаються вони з людей (службовців), які мають багатолітній досвід у даній ділянці, охоплюють її орґанізаційно і в справді у своєму ділі. Перед „З'їздами" вони не відповідальні. Нагляд і контролю над ними виконує тільки Виділ чи Управа. Колиж зважити, що всі виборні „управні орґани", нашвидку скомплетовані на з'їздах, складаються здебільшого з людей нефахових, часто зовсім неознайомлених з ділом, то можна сміливо твердити, що й ними кермують „канцелярії" — ота вибуяла демократична бюрократія наших установ.

Делеґатиж – оті „представники народу" здебільшого покидають з'їзди з почуттям своєї важности: „ми вибрали Головну Управу", „ми ухвалили резолюції" і т. д. В небагатьох тільки може ворушиться думка, що всі традиційні з'їзди відбуваються тільки тому, що так г о д и т ь с я в нашому демократичному суспіль-